Muinaispukuni ja sen elävöitysasusteet

Viiden vuoden käsityömatka rautakauteen. Tässä artikkelissa esittelen valmistamani Mikkelin seudun muinaispuvun ja siihen liittyvät elävöitysasusteet. Pitkä valmistusprosessi johdatti minut rautakauden käsityötaitoihin, materiaaleihin ja historiaan. Samalla arvostukseni menneiden sukupolvien osaamista kohtaan kasvoi ja ymmärrykseni aikakauden elämästä syveni. Prosessi oli antoisa, mutta myös puvun valmistuminen tuntui pitkän työn jälkeen poikkeuksellisen hyvältä.

Muinaispuvut perustuvat rautakauden hautalöytöihin

Suomalaiset muinaispuvut perustuvat rautakautisten hautojen tekstiililöytöihin. Ne ovat rekonstruktioita eli uusintoja rautakauden asuista. Pukuja on todennäköisesti käytetty rautakauden lopulla (n. 800–1200/1300 jaa).

Arkeologisissa kaivauksissa on löydetty rautakauden tekstiilien jäänteitä, sillä pakanalliseen tapaan kuului haudata vainajat juhlapuvuissaan. Naisten puvut ovat säilyneet paremmin pronssikoristeiden ansiosta, sillä pronssin pintaan kehittyvä ”pronssihome” on suojannut siinä kiinni olevia kankaita. (Ks. kuva 1.)

Kuva 1. Pronssispiraalikoriste Kansallismuseon näyttelyssä 2019.

Hautalöytöjen perusteella tehtyjä pukujen ennallistuksia kutsutaan siis muinaispuvuiksi. Puvut ovat saaneet nimityksensä hautapaikan mukaan (suluissa puvun julkaisuaika):
- Perniön puku (1925),
- Tuukkalan puku (1930-luku),
- Muinais-Karjalan puku (1950-luku),
- Kaukolan puku (1956),
- Euran puku (1982),
- Maskun puku (1985),

Tarja Kröger 2025

- Kaarinan puku (1991),
- Mikkelin seudun puku (1994),
- Ravattulan puku (2021) ja
- Kirkkailanmäen puku (2024).

Kuvia muinaispuvuista löytyy esim. Punomon sivulta https://punomo.fi/muinaispuvut/ ja Kalevalaisten Naisten Liiton sivuilta https://www.kalevalaistennaistenliitto.fi/muinaispuvut/.

Vanhemmat pukurekonstruktiot (Perniö, Tuukkala, Muinais-Karjala ja Kaukola) on saatettu tehdä useamman hautalöydön perusteella eivätkä kaikilta osin vastaa nykytietoa rautakautisesta pukeutumisesta. Uudemmat puvut on tehty seuraten mahdollisimman tarkoin jotain tiettyä hautalöytöä.

Elävöitys- ja fantasiavaate

Aino-puku on alun perin suunniteltu muinaispuvuksi Theodor Schvindtin julkaisempien piirrosten pohjalta, jotka perustuivat Karjalasta tehtyihin rautakautisiin hautalöytöihin. Nykyisin sitä pidetään kuitenkin enemmän fantasiapukuna, koska sen suunnittelussa on käytetty luovuutta ja se ei täysin vastaa autenttisia rautakauden vaatteita.

Elävöityspuku perustuu myös arkeologisiin löytöihin ja historiallisiin lähteisiin samoin kuin muinaispuku, mutta sen tarkoituksena on myös olla käytännöllinen historianelävöitystapahtumissa. Vaikka elävöityspuvussa pyritään autenttisuuteen, siinä saatetaan tehdä kompromisseja muun muassa käytännöllisyyden ja kestävyyden vuoksi.

Mikkelin seudun muinaispuku

Mikkelin seudun muinaispuvun rekonstruktio eli uusinto laadittiin 1990-luvulla, kun havaittiin, että aikaisemmin tehty rekonstruktio (Tuukkalan muinaispuku) ei vastannut kaikilta osin Tuukkalan kalmiston haudan tekstiililöytöjä. Tuukkalan hautalöytö on alun perin ajoitettu noin 1100-luvulle eli rautakauden loppuun (ristiretkiajalle), mutta uudempi tutkimus ajoittaa sen mahdollisesti vielä nuoremmaksi, 1200–1400-luvuille. Vaikka kyse on ristiretkiajalta (1050–1156) tai keskiajan alusta peräisin olevasta löydöstä, esineellisen ruumishautauksen tiedetään jatkuneen Itä-Suomessa 1300- ja jopa 1400-luvuille asti.

Mikkelin seudun muinaispuvun ennallistus valmistui Mikkelin taidemuseon näyttelyyn vuonna 1994, ja näyttely tuli myös Savonlinnan taidemuseoon. Näyttelystä jäi vahvasti mieleeni, että Mikkelin seutu on ollut idän ja lännen kohtauspaikka. Kiinnostus puvun tekemisestä jäi kytemään. Hankin puvun tarvikepaketin (langat ja ohjeet) syksyllä 2005 Mikkelistä käsityökeskus Piikkopajasta. Tarvikepaketti maksoi tuolloin 762 e. Valmis puku ilman koruja olisi maksanut tuolloin noin 6000 euroa. Saatuani ohuet lankavyyhdit käsiini huokaisin: "Mihinkähän olenkaan ryhtymässä?" Päätin tehdä pukua vähitellen, osa kerrallaan. Kankaiden kutominenhan ei ole vain kutomista, vaan ensin pitää luoda loimi, vetää loimi tukille, niisiä ja pistellä pirtaan. Kudoin ja viimeistelin aina yhden kankaan per vuosi ja viidentenä vuonna sitten ompelin puvun kasaan. Pukukokonaisuus valmistui viiden vuoden kuluttua tarvikkeiden

hankkimisesta eli syksyllä 2010. Pukuun kuuluvan koruston hankin Kalevala Korulta syksyllä 2011. (Ks. kuva 2.)

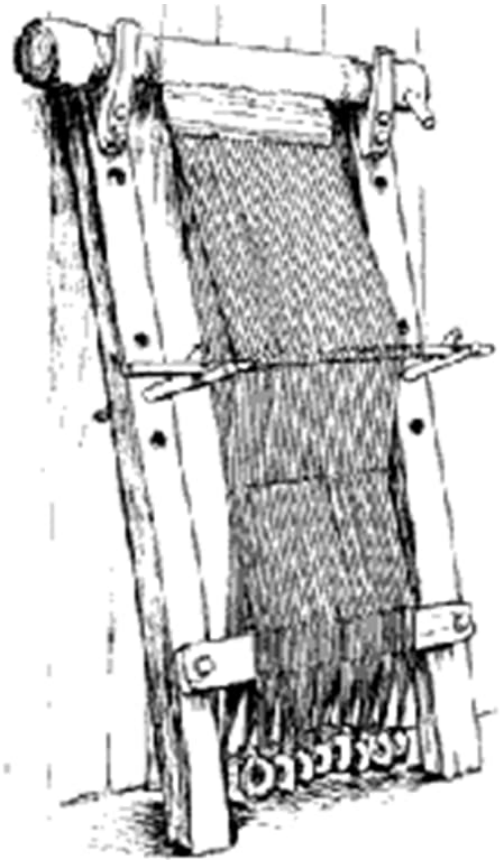
Kuva 2. Mikkelin seudun muinaispuku valmiina tekijänsä päällä.

Muinaispuvun kankaat

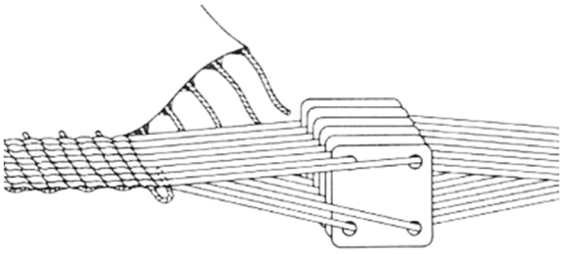
Langan valmistus värttinällä kehräämällä on ollut vaatteiden valmistuksen aikaa vievin osuus, sillä yhtä vaatekokonaisuutta varten tarvittiin noin 30 km lankaa. Jos kokenut kehrääjä on kehrännyt 50 metriä tunnissa, on häneltä vaatekokonaisuuden lankojen kehräämiseen mennyt 1000 tuntia.

Langan kehrääminen on tehty värttinällä. Värttinää nopeamman kehräämisen mahdollistavien rukkien tiedetään saapuneen Turun porvarien käyttöön vasta 1500-luvulla, ja levisivät kansanomaisiksi Länsi- Suomessa vasta 1700-luvulle tultaessa. Itä-Suomessa paikoin kehrättiin värttinällä vielä 1900-luvun alkupuolella.

Kankaat kudottiin pystykangaspuilla (kuva 3). Kutominen aloitettiin kutomalla lautanauha (kuva 4), jonka kudelangat jätettiin roikkumaan pitkiksi loimilangoiksi painojen varaan. Loimipainoina käytettiin mm. pyöreitä savikiekkoja. Kutomisen lopuksi kangas huoliteltiin lautanauhalla, jonka kuteina käytettiin loimilankoja. Pirran puuttuminen on mahdollistanut hyvinkin tiheät kankaat (jopa 20 l/cm).

Kuva 3. Loimipainoiset pystykangaspuut.

Kuva 4. Kankaan huolittelu lautanauhalla.

Kuidut, langat tai kankaat on värjätty mahdollisesti morsingolla (sininen väri) ja mataralla (punainen). Rautakaudella on todennäköisesti värjätty kylmävärjäyksellä eli fermentoimalla,

jossa hyödynnetään käymisprosessia. Jotkut tekstiilit on voitu värjätä kahteen otteeseen: ensin lankana ja sitten kankaana.

Vaippahame (peplos-mallinen päällysmekko)

Nykykäsityksen mukaan myöhäisrautakaudella käytettiin ns. peplosmallista päällysmekkoa, josta käytetään myös nimitystä vaippahame. Joissain vanhemmissa muinaispukukonstruktioissa (Perniö, Tuukkala, Muinais-Karjala ja Kaukola) on olkainhame-tyyppinen ratkaisu, mutta nykykäsityksen mukaan peplos on autenttisempi muoto.

Mikkelin seudun puvun mataranpunainen vaippahame on villatoimikasta ja se on kutakuinkin neliön muotoinen kappale. Se on kiinnitetty olkapäiltä rapukoristeisilla kupurasoljilla. Vaippahameen ylä- ja alareunoissa on putkihulpiot. Putkihulpiot eli kaksinkerroin kääntyneet hulpioreunat muodostuvat, kun kude ohittaa reunimmaiset langat vain toisella puolella. Lisäksi putkihulpioiden viereen on ommeltu irrallisina kudottu lautanauha. Lautanauha on kudottu kuudella laudalla. Vasemmalla sivulla takakappaleen puolella on lyhyet tiukkakierteiset hapsut, jotka on tehty kankaan loimilangoista. Mekon avoin sivu on ommeltu keskeltä jonkun matkaa kiinni. (Ks. kuva 5.)

Kuva 5. Mikkelin seudun muinaispuvun vaippahame.

Alusmekko

Mikkelin seudun muinaispuvun alusmekko on ohutta villapalttinaa, jossa loimena on ohut kampalanka ja kuteena karstalanka. Alusmekko on leikattu niin, ettei siinä ole olkasaumaa ja helma on levennetty kiiloilla. Kangas on käytetty mahdollisimman tarkkaan. Voisikin sanoa, että alusmekko ja muut muinaispuvun osat edustavat zero-waste-tyyliä. Saumat on ommeltu katesaumoilla. (Ks. kuva 6.)

Kuva 6. Mikkelin seudun muinaispuvun alusmekko.

Esiliina ja vyönauha

Muinaispukujen esiliinat ovat yleensä runsaasti pronssispiraaleilla koristeltuja, niin myös Mikkelin seudun muinaispuvun esiliina, jossa spiraalikoristeita on helmassa ja vyötäisillä. Spiraalikoristelut on tehty kolmen kokoisista spiraaleista, joita on yhteensä noin 150 kpl. Ensin on tehty erilliset spiraaliaplikaatiot, jotka on sitten ommeltu kiinni esiliinaan.

Spiraalikoristellut esiliinat ovat saattaneet liittyä suojelu- ja hedelmällisyysmagiaan: kiiltävillä, geometrisillä pronssispiraalikoristeluilla on saattanut olla tärkeä osa kääntää pahan silmän vaikutus ja johdattaa se pois. Spiraalikoristeltuja esiliinoja on löytynyt myös muun muassa Liettuasta ja Virosta.

Esiliina on villatoimikasta, jossa loimi on kampalankaa ja kude karstalankaa. Esiliinan molemmissa reunoissa on putkihulpiot ja päissä reunalautanauhat.

Esiliinan yläreuna taitetaan kaksin kerroin ja kiinnitetään vyötärölle noin kolme metriä pitkällä, irrallisella lautanauhalla. Nauha on kolmevärinen (keltainen, punainen ja sininen) ja se on kudottu 19 laudalla. Punasävyisellä vyöllä oli oletettavasti naista suojeleva voima. (Ks. kuva 7.)

Kuva 7. Mikkelin seudun muinaispuvun esiliina ja vyönauha.

Hartiavaippa (viitta)

Mikkelin seudun muinaispukuun kuuluu tummansininen hartiavaippa, jossa on länsisuomalaisiin vaippoihin verrattuna erilaista se, että sitä kannetaan loimi selän suuntaisesti. Viitassa ei ole pronssispiraalikoristeita kuten useissa länsisuomalaisissa muinaispuvuissa. Sen sijaan loimilangoista kierretyt hapsut ja suuri hopeinen hevosenkenkäsolki on ollut kiinteä osa viitan koristusta.

Hartiavaippa on villatoimikasta, sen molemmissa reunoissa on putkihulpiot ja molemmissa päissä reunalautanauha. Sen voi pukea ylleen monella eri tavalla. Sen voi esimerkiksi kiinnittää vain toiselle olkapäälle soljella tai sen voi kiinnittää edestä ja antaa kankaan roikkua selässä.

Kuva 8. Reunalautanauhan kutominen Mikkelin seudun muinaispuvun viittaan.

Aluspaita

Tuukkalan haudoista ei ole löytynyt aluspaitaa, mutta muiden hautalöytöjen perusteella tiedetään, että liinakangasta on käytetty rautakauden Suomessa aluspaitoihin. Liinakankaalla

tarkoitetaan palttinasidoksista kangasta, joka on valmistettu pellavasta, hampusta tai nokkosesta. Itä-Suomessa hamppu on mahdollisesti ollut yleisempää.

Olen leikannut oman aluspaitani taitetusta kankaasta ilman hartiasaumaa niin, että kangasta on mennyt mahdollisimman vähän hukkaan. (Ks. kuva 9.)

Kuva 9. Muinaispuvun kanssa käytettävä aluspaita.

Päähine

Päähineiden jäännöksiä ei ole Tuukkalan haudoissa säilynyt. On esitetty olettamus, että myöhäisrautakaudellakin naimattomat naiset pitivät päätään paljaana ja vaimot pitivät huntua, huivia. Hautalöydöissä on viitteitä siitä, että päähineisiin on voinut kuulua pronssispiraaleita ja Karjalassa sykerö eli hopealangasta kudottu pääkoriste. Huntu on voitu sitoa niskaan solmimalla tai esimerkiksi hevosenkenkäsoljella.

Oman päähineeni olen tehnyt noin 90x90 cm:n kokoisesta pellavakankaasta, jonka olen taittanut kolmioksi. Päähineen ohimolle olen kiinnittänyt pronssispiraalikoristelun, joka jäi yli esiliinan pronssispiraalikoristeista. Sidon huivin niskaan rapusoljella. (Ks. kuva 10.)

Kuva 10. Muinaispuvun kanssa käytettämäni päähine.

Jalkineet ja säärisiteet sekä nyörit

Tuukkalan löytöjen joukossa ei ollut säilyneitä jäännöksiä jalkineista. Rautakaudella on todennäköisesti käytetty yhdestä nahanpalasta valmistettuja jalkineita (kurpposet). Olen ostanut omat kurpposeni Latviasta.

Sukkina on voitu käyttää neulakinnassukkia tai villaisia säärisiteitä. Itselleni olen hankkinut krapilla värjätyt säärisiteet saksalaiselta käsityöläiseltä Etsy-verkkokaupan kautta.

Säärisiteet on voitu sitoa palmikoidulla ristikkonauhalla. Kaarinan kirkkomaan haudasta on löydetty nyörimalli, joka on palmikoitu viidellä langalla ja päihin on pujotettu pronssispiraalit. Olen palmikoinut itselleni nauhat tuon mallin mukaisesti. Periaatteessa säärisiteet eivät tarvitse nyörejä pysyäkseen ylhäällä, mutta nyörejä pidetään rautakauden naisen pienenä kivana koristeena. Ohje löytyy netistä hakusanalla ”nyörit säärisiteille” (ties for leg wraps). (Ks. kuva 11.)

Kuva 11. Latviasta hankitut kurpposet ja Saksasta hankitut säärisiteet sekä itse palmikoidut nyörit säärisiteille.

Neulakintaat

Rautakautisista haudoista on löydetty jäänteitä neulakinnastekniikalla valmistetuista tekstiileistä. Niiden arvellaan olevan kintaita. Myös Mikkelin Tuukkalan haudasta on löydetty neulakinnasjäänteitä. Kintaat on usein sijoitettu vainajan mahan päälle. Neulakintaiden on arveltu liittyneen vainajan suojaamiseen pahoilta hengiltä.

Kuva 12. Neulakintaat.

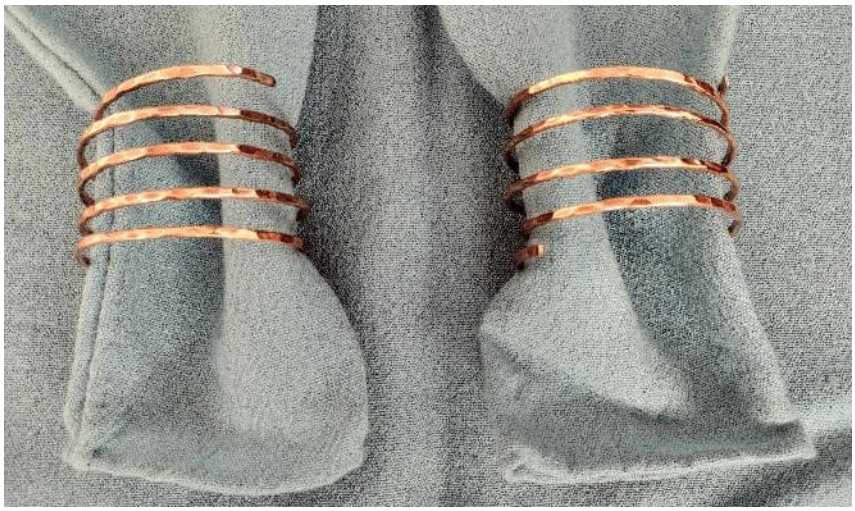
Korut

Mikkelin seudun muinaispukurekonstruktioon kuuluu kupurasoljet ketjuineen, linturiipus, veitsi ja tuppi, riipushelyt, hopeinen alusmekon solki ja hevosenkenkäsolki vaipan kiinnittämiseen. (Ks. kuva 13.)

Kuva 13. Mikkelin seudun muinaispuvun korusto.

Hautalöytöjen perusteella tiedetään, että on käytetty myös erilaisia sormuksia, rannerenkaita ja kaulakoruja. Esimerkiksi Luistarin haudasta (johon Euran muinaispuku perustuu) on löydetty naisen ranteiden ympärillä, hihojen päällä spiraalirenkaat, joissa on noin kymmenen kierrosta. Olen löytänyt itselleni spiraalirenkaat liettualaisesta käsityökaupasta. (Ks. kuva 14.)

Kuva 14. Muinaispuvun hihojen päällä olevat spiraalirenkaat.

Luistarin haudasta on löydetty kummastakin kädestä myös kaksi pronssisormusta, toinen spiraalisormus, jossa on kahdeksan kierrettä, toinen keskikilvellinen sormus, jonka leväkilpi on koristeltu kaiverretuilla ornamenteilla. Oman pukuni yhteydessä käytän vasemmassa kädessä Liettuasta ostamaani spiraalisormusta ja oikeassa kädessä Latviasta ostamaani ”seitsemän päivän sormusta” (ks. kuva 15). Latviasta ostamani sormuksen mukana sain tietoa, että tuollaisia sormuksia ovat pitäneet latvialaiset tytöt ja naimattomat naiset rautakaudella. Legendan tytöllä oli seitsemään ihailijaa ja tyttö ei osannut tehdä valintaa, kenen kanssa mennä naimisiin. Tyttö meni sepän luo ja pyysi häntä tekemään sormuksen, jossa oli seitsemän riipusta, joissa oli eri merkkejä. Jokainen merkki symbolisoi yhtä ihailijaa. Tyttö päätti mennä naimisiin sen miehen kanssa, jonka riipus irtoaisi ensimmäisenä.

Kuva 15. Spiraalisormus Liettuasta ja seitsemän päivän sormus Latviasta.

Korvakoruihin liittyvistä hautalöydöistä minulla ei ole tietoa. Pidän muinaispukuni yhteydessä usein ystävältä lahjaksi saatuja Halsua-korvakoruja (kuva 16). Korvakorujen esikuvana on käytetty Halsualta löytynyttä kaarisolkea. Korun mukana olleen tiedon mukaan soljen malli on kehittynyt Itä-Baltiassa 700-luvulla. Sieltä se on kulkeutunut Halsualle, mitä ilmeisemmin 800-luvulla miehen viitassa ja pudonnut järven rannalle. Alkuperäinen kaarisolki on Kansallismuseon kokoelmissa. Korvakorut on suunnitellut modernisoiden artesaani Tuula

Koto Halsuan Kehittämisyhdistys ry:n toimeksiannosta. Korut on valmistettu Jurvan käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksessa.

Kuva 16. Halsua-korvakoruissa on käytetty esikuvana Halsualta löytynyttä kaarisolkea.

Kuvassa (kuva 17) olevaa rapusolkea käytän huivin sitomiseen. Rapusoljen esikuva on peräisin merovingiajalta (600–800 jKr) ja se on löydetty Sääksmäen (nyk. Valkeakoski) Kiiliästä. Naiset käyttivät tämän tyyppistä solkea sitomaan viittansa.

Kuva 17. Kalevala Korun rapusolki.

Kori

Tuukkalan hautalöydössä ei ole jäänteitä korista tms. Pasasen ja Sahramaan (2021) mukaan muinaispukua pitävän naisen asuun sopii esimerkiksi kori tai kankainen nyytti. Käytän oman pukuni kanssa Savonlinnan torilta hankittua tuohikoria tai pärekoria.

Kuva 18. Tuohikori ja pärekori.

Mikkelin seudun muinaispuvun valmistaminen oli viiden vuoden mittainen projekti, jonka aikana opin paljon sekä rautakauden tekstiileistä että niiden valmistustekniikoista. Vaikka työ oli ajoittain vaativa, oli puvun valmistuminen lopulta palkitseva kokemus. Muinaispuku muistuttaa minua edelleen siitä taitojen, tiedon ja kärsivällisyyden määrästä, jota vaatteiden valmistaminen menneinä aikoina edellytti.

Päälähteet

”Ken kantaa Kalevalaa”. (1984). *1935 Kalevala 1985: Museoviraston ja Kalevala Koru Oy:n näyttely*. Kalevala Koru.

Lehtosalo-Hilander, P.-L. (2001). Euran puku ja muut muinaisvaatteet. Euran muinaispukutoimikunta.

Luoma, H. (toim.) (2003). Sinihameet kultavyöt: Suomalaisia muinaispukuja. (2003). Pirkanmaan käsi- ja taideteollisuus ry.

Mikkelin seudun muinaispuku: Ohjekirja. (2001). Mikkelin seudun käsi- ja taideteollisuus ry.

Pasanen, M., & Sahramaa, J. (2021). Löydöstä muinaispuvuksi. Salakirjat.

Riikonen, J. (2004). Hedelmällisyys- ja suojelumagiaa muinaissuomalaisessa naisenasussa. *Arkeologia NYT!, 4*, 5–7.

Sahramaa, J., & Wright, K. (2021). Muinaispuvut museossa. *Suomen museo-Finskt Museum, 128*, 139–145. https://journal.fi/suomenmuseo/article/view/112928